

Baťovské noviny

Kteréhosi večera roku 1918 přišel do redakce lidovek Tomáš Baťa. Měl neobvyklou žádost: „Dejte mi tři redaktory a dva sázecí stroje. Budeme ve Zlíně dělat časopis. Odvezu si je hned.“ Vzpomínka, kterou zaznamenal redaktor *Lidových novin* Bedřich Golombek, vystihuje jeden z typických rysů Tomáše Bati. Rozhodl-li se jednou pro něco, neznal překážek a s vervou se vrhal do uskutečnění svých záměrů.

Netrvalo dlouho a čtenáři především z řad dělníků firmy Baťa drželi 25. května 1918 v rukou první číslo firemního týdeníku nazvaného *Sdělení zřízenctvu firmy T. & A. Baťa*. Zpočátku nepotřeboval Baťa ani nové tiskařské a sázecí stroje, pro něž si původně jel do brněnské redakce *Lidových novin*. K vydávání čtyřstránkového listu malého kvartového formátu stačila kapacita ruční sazárny a jednoduché tiskárny, zřízených již dříve pro výrobu vnitropodnikových tiskovin.

Zajímavé je spíše hledání odpovědi na otázku, co vedlo Tomáše Baťu k tak neobvyklému kroku. Musíme si totiž uvědomit, že firemní noviny nevydával žádný podnik v českých zemích a pravděpodobně ani ve střední Evropě. Jako v řadě jiných rozhodnutí sehrála i zde svou důležitou roli americká zkušenost Tomáše Bati a silná inspirace zámořským průmyslem. Ale neméně podstatný důvod spočíval v nutnosti pravidelného informování dělníků o dění v závodě. Za první světové války totiž firma Baťa zaznamenala první vlnu obrovského rozvoje v souvislosti s velkými dodávkami obuvi pro armádu. Zatímco roku 1914 zaměstnával Baťa 400 dělníků, na konci války jich bylo desetkrát více. Takové množství zaměstnanců vyžadovalo novou úpravu struktury závodu. Dílnám veleli mistři, nad nimi byli nadmistři atd.



Rotační tisk baťovských novin ve 30. letech 20. století.
Foto © Státní okresní archiv Zlín.

Baťa se již osobně neznal se všemi dělníky, natož aby s každým občas pohovořil. Prostřednictvím novin dokázal opět oslovovat většinu zaměstnanců a mohl jim vysvětlovat důležité kroky firmy ovlivňující jejich práci i život.

Není náhodou, že první roky se ústředním tématem listu stalo zásobování, jehož pravidelné zajištění bylo v závěru války a v prvních letech míru nesmírně obtížné. V březnu roku 1918 se Baťa potýkal s menšími stávkami a prostřednictvím novin mohl účinně pacifikovat radikálněji naladěné dělníky. Nezanedbatelnou součástí firemního týdeníku se postupně stávaly také články vzdělávací. Jaká témata sledovaly, zjistíme letmým nahlédnutím na titulky v prvních ročnících: *O svobodě, Náš amerikanismus, Masaryk a marxismus, Alkoholismus a dělnická otázka, Pracuješ-li, pracuj dokonale, Šetrme čas, Výchova k individualitě* atd.

Kvalita tisku se postupně zlepšovala a v letech 1919–1922 se v novinách začínají sporadicky objevovat také fotografie.

Svou důležitou roli sehrál firemní týdeník roku 1922, kdy se Baťa rozhodl k radikálnímu kroku a ze



Tiskárna firmy Baťa asi roku 1924. Foto © Státní okresní archiv Zlín.

dne na den snížil ceny bot o 50 %. Překvapivou strategií, která měla pomoci vyprázdnit přeplněné sklady, doprovázelo na druhé straně snížení mezd v továrně o 40 %, ovšem kompenzované zajištěním základních životních potřeb pro všechny zaměstnance v přijatelných cenách. Firemní noviny se staly vynikajícím prostředkem, jak všem zainteresovaným vysvětlit chystané kroky, aby nevznikal zbytečný neklid a nešířily se fámy.

Rostoucí napětí mezi komunisty ovládanou radnicí ve Zlíně a nejdůležitějším zaměstnavatelem ve městě přivedlo roku 1923 Tomáše Baťu k rozhodnutí vstoupit do komunální politiky. Volební kampaň byla připravována s maximální pečlivostí, o čemž svědčí první zásadní projev továrníka Baťu uveřejněný v jeho novinách. Již vytištěná zvláštní příloha *Sdělení* z 18. srpna 1923 byla nakonec Tomášem Baťou stažena

a text stejného názvu, avšak o více než polovinu zkrácený a mnohem úderněji formulovaný, vyšel jako zvláštní příloha *Sdělení* následující týden.

Před volbami hýbala Zlínem aféra s pamětní listinou, která měla být zazděna do základního kamene nové radniční budovy, právě dokončované podle projektu Františka Lydie Gahury. Toho Gahury, kterého Tomáš Baťa finančně podporoval na studiích a který se později stal klíčovým tvůrcem urbanistické podoby nového funkcionalistického Zlína. Projekt nové radnice sklidil u Tomáše Bati silnou kritiku, protože považoval stavbu pro město Zlín za zbytečně nákladnou. Text pamětního spisu, zformulovaný zlínským rodákem a renomovaným pražským historikem Karlem Stloukalem, byl na popud některých zastupitelů města doplněn o sdělení, že dělnictvo, které pracovalo po dobu války v továrnách, bylo zavíráno do žaláře, který byl zřízen v továrně u firmy T. & A. Baťa, pro poklesky také posíláno na frontu a že postrachem všeho česky smýšlejícího občanstva v době války byl četnický strážmistr Kvapil.

Takto vylepšený pamětní spis byl odeslán Tomáši Baťovi k podpisu. Baťa místo podpisu přes zmíněnou pasáž připsal HANBA - LEŽ a takto upravený pamětní spis vrátil městské radě. Firemních novin pak využil k objasnění svých motivů. Článek zakončil radikálním vyjádřením: „Nechci pracovati ve Zlíně, ba nechci zůstat ani občanem v mé rodné obci, jestli zůstane ta hanba a lež zazděna v základním kameni radnice na klamání všech potomků.“

Na zastupitelstvu se poté rozpředla bouřlivá debata, zda spis v této podobě zazdít, či nikoliv. Hlasování dopadlo nejtěsnější většinou pro zazdění, k němuž mělo dojít v neděli 9. září 1923, tedy sedm dní před komunálními volbami. Baťa přišel na slavnost v doprovodu dvou tisíc sympatizantů, z nichž někte-



„Nejvyšší pán zlínského tisku“ Antonín Cekota.
Foto © J. Vaňhara, 1937, Státní okresní archiv Zlín.

ří nesli transparenty s nápisy: *Protestujeme proti hanobení nejlepšího zlínského občana* nebo *Přicházíme obhájiti Tomáše Baťu*. Tomáš Baťa pronesl projev, v němž se důrazně ohradil proti hanebnému nařčení, a když shromáždění vyjádřilo s jeho postojem souhlas, vyzval všechny k pokojnému ukončení protestu.

Tomáš Baťa volby roku 1923 vyhrál a v městském zastupitelstvu získala kandidátka složená z jeho zaměstnanců nadpoloviční většinu. Nemalou měrou k tomu jistě přispěla účinná volební kampaň, kdy



Redaktor Josef Vaňhara.

Foto © Stožický, 1934, Státní okresní archiv Zlín.

doslova zaplavil město plakáty a hesly. Nebývalá možnost komunikovat s voličstvem prostřednictvím vlastního tisku Tomáši Baťovi navíc umožnila okamžitě reagovat na výpady a obvinění politických konkurentů. Vítězství ve volbách pak přineslo jednu podstatnou změnu do firemního tisku. Od roku 1923 se rozšířil obzor Baťových novin za bránu fabriky a noviny pak pravidelně informovaly o aktuálním dění ve městě.

Avšak nejpodstatnější proměnou prošly firemní noviny v letech 1929-1932. Začalo to příchodem nového šéfredaktora Berty Ženatého, autora knižního

bestselleru *Země pruhů a hvězd*, v němž dokázal neutřele přiblížit čtenářům život v Americe dvacátých let. Berty Ženatý velké naděje nenaplnil. „Jakmile tón, jímž psal americké fejetony, nasadil na cokoliv domácího, jeho styl se stal rozbředlým, ztratil bříink,“ komentoval to později Josef Vaňhara.

Rozhodující změny byly nastartovány roku 1930. List začal vycházet v klasickém novinovém formátu a hledal nový název. Slovo *Zlína* se neujalo a bylo rychle nahrazeno krátkým a výstižným *Zlín*. Klíčovou osobou se stal Antonín Cekota, který se postupně vypracoval na „nejvyššího pána zlínského tisku“, jak ho charakterizoval Edvard Valenta. Cekota byl novinářský autodidakt, který nastoupil k Baťům jako zedník a přes ševcovinu se postupně dostával k žurnalistice. Roku 1927 zakládal měsíčník *Baťova služba veřejnosti*, který měl dle Josefa Vaňhary „tlumočit Baťovy průmyslově podnikatelské ideje“. Jeho vydávání brzy skončilo a Antonín Cekota alespoň připravil knihu *Baťa. Myšlenky, činy, život a práce*, v níž shrnul Baťovy organizačně podnikatelské myšlenky.

Pod Cekotovým vedením se z někdejšího týdeníku stal roku 1932 trojtýdeník s nákladem 130 000 výtisků (již roku 1925 se Baťovo *Sdělení* tisklo v úctyhodném počtu 8 000 výtisků). Tím vše nekončilo, ale spíše začínalo. Noviny *Zlín* se počátkem třicátých let proměnily v klasický deník (i když vycházel pouze třikrát v týdnu), ale zároveň si uchovávaly své specifické rysy prozrazující úzké propojení s firmou Baťa, která vše financovala. Velký důraz byl kladen na propagaci firmy a jejích záměrů připravovaných i realizovaných.

Ve třicátých letech začala postupně vycházet další periodika, zaměřená na různé obory činnosti firmy Baťa. Mezi léty 1930-1940 napočítáme nejméně deset nových titulů určených českým čtenářům, ale



Prodej závodního týdeníku Baťa-Bericht v německém Ottmuthu.
Foto © J. Vaňhara, 1932, Státní okresní archiv Zlín.



Baťova volební kampaň. Foto © Evják, 1923,
Státní okresní archiv Zlín.

firma se postupně obracela také na zahraničí. Například týdeník *Der Pionier* byl vlastně německou verzí středečního vydání *Zlína*. Uchvacující je pohled na vydavatelskou činnost pro dceřiné závody po celém světě. Podle vzoru někdejšího *Sdělení* vydávala firma týdeníky pro většinu svých zahraničních filiálek. V letech 1932-1939 vzniklo nejméně 11 nových titulů: *Borovo* - Jugoslávie (1932), *Baťa Bericht* - Německo (1932), *Echo Chelmka* - Polsko (1934), *Baťa Record* - Anglie (1934), *Bataville* - Francie (1934), *Baťa Koeurier* - Nizozemsko (1934), *Anzeiger* - Švýcarsko (1935), *Baťa News* - USA (1936), *Borovina* - Třebíč (1936), *Batanagar News* - Indie (1937), *Budovatel* - Bošany (1939).

Baťovské tiskové impérium představuje obdobně neopakovatelný fenomén, jako ostatní sféry činnosti zlínské firmy. Moderní rotačky denně chrlily tisíce výtisků novin a časopisů, distribuovaných do celého

světa - roku 1938 činila měsíční produkce 600 000 kusů a firma zaměstnávala 21 stálých redaktorů.

Úspěch organizačních postupů aplikovaných u Baťů inspiroval některé české průmyslníky. Majitel textilní firmy Fejfar a Mládek ze Studence Jan Fejfar začal například podle Baťova vzoru vydávat roku 1926 firemní časopis *Naše snahy*, a dokonce byl obdobně jako Tomáš Baťa zvolen starostou. Americké vzory zprostředkované firmou Baťa aplikovali i majitelé textilního závodu Sochor ve Dvoře Králové, kde v letech 1938-1941 také vycházely firemní noviny.

Třicátá léta ukončila druhá světová válka, která notně pozměnila fungování firmy Baťa a neblaze zasáhla také do vydavatelské činnosti. Německými úřady byl bedlivě zkoumán duch novin i způsob informování veřejnosti a redaktori pod vedením Josefa Vaňhary se snažili zcela záměrně marginalizovat působení baťovských novin. Postupně byl omezován



Ruční sazárna firmy Baťa, 1919, Foto © Státní okresní archiv Zlín.

rozsah všech tiskovin a jejich obsah se soustředil na úzké zájmy „lidí zlínského průmyslu, města, okresu a na vnitřní, regionální záležitosti kraje“.

Zlínský tisk organizovaný pod hlavičkou Baťa představuje naprosto ojedinělou kapitolu české žurnalistiky a rozhodně si zaslouží hlubší pozornost. Avšak zároveň se v ročnících firemních novin ukrývá obrovské informační bohatství, otevírající netušené možnosti výzkumu nejen vývoje firmy Baťa, ale i celého zlínského regionu a jeho dějin v první polovině dvacátého století.

V letech 2005–2006 se spojeným úsilím Krajské knihovny Františka Bartoše, Státního okresního archivu Zlín a Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně podařilo mikrofilmovat a následně digitalizovat páteční vydání týdeníku *Sdělení/Zlín* z let 1918–1945. Snad se tím podařilo předejít fyzické likvidaci originálů novin, jejichž životnost je do budoucna silně limitována křehkostí novinového papíru. Zájemci o studium baťovských novin mají dnes jedinečnou možnost prohlížet si kompletní ročníky na počítačích v Krajské



knihovně. Bohužel není kvůli autorským právům možné vystavit celé ročníky také na internetu, kde jsou k nahlédnutí pouze vybraná čísla (www.kfbz.cz). Celý projekt, který by měl pokračovat postupným převodem pondělního a středečního vydání, by se neuskutečnil bez velkorysé finanční pomoci Zlínského kraje, Nadace Tomáše Bati, Ministerstva kultury ČR a Statutárního města Zlín.

David Valušek